

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ
ВІННИЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
МІСЬКИЙ МЕТОДИЧНИЙ КАБІНЕТ
ДОШКІЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД №59

Навчально-методичний посібник

«Круглий рік»

**(розвиток пізнавально-мовленнєвих
здібностей дітей-логопатів)**

номінація «Соціально-психологічна робота»

Автори-упорядники:

Вихователь Вогнива Н.В.

(097)726-81-46

Вихователь Сірак Л.П.

(096)509-53-08

Вчитель-логопед Татур В.Ю.

(098)225-92-30

м. Вінниця

2016

Автори-впорядники: **Вогнива Наталя Володимирівна**, вихователь
Сірак Людмила Петрівна, вихователь
Татур Валентина Юріївна, вчитель-логопед
«ДНЗ №59»

Вогнива Н. В., Сірак Л. П., Татур В. Ю. Навчально-методичний посібник «Круглий рік» призначений для розвитку пізнавально – мовленнєвих здібностей дітей-логопатів засобами моделювання в ігровій діяльності

Соціально-психологічна робота / Вогнива Н. В., Сірак Л. П., Татур В. Ю.
– Вінниця:

ММК, 2016.

69 с.

Рецензенти:

Верхова Л.О. – вихователь-методист ДНЗ №59

Бондарчук М.В. – методист міського методичного кабінету Департаменту освіти Вінницької міської ради

ЗМІСТ	
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ДІТЕЙ З ЗНМ	9
1.1. ДОСЛІДЖЕННЯ НАУКОВЦЯМИ ПРОБЛЕМИ КОМПЛЕКСНОГО ПІДХОДУ ДО ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ЧЕРЕЗ ПІЗНАВАЛЬНО-МОВЛЕННЄВУ ДІЯЛЬНІСТЬ. У ХОДІ РОБОТИ НАМИ ОКРЕСЛЕНО ПОНЯТІЙНИЙ АПАРАТ ПРОБЛЕМИ:	9
1.2. ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ МОВНИХ ПОРУШЕНЬ У ДІТЕЙ ІЗ ЗНМ В ХОДІ ПІЗНАВАЛЬНО-МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.	17
1.3. ЗАСТОСУВАННЯ НАОЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ В ЛОГОПЕДИЧНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ, ЩО МАЮТЬ ЗНМ	20
1.4. ІГРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ, ЯК НЕОБХІДНА УМОВА РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ З ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ.....	25
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ НАВЧАЛЬНО – МЕТОДИЧНОГО ПОСІБНИКА «КРУГЛИЙ РІК» В СТАРШІЙ ЛОГОПЕДИЧНІЙ ГРУПІ ДНЗ №59	28
2.1. ОПИС НАВЧАЛЬНО – МЕТОДИЧНОГО ПОСІБНИКА «КРУГЛИЙ РІК»	28
2.2. МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ ПОСІБНИКА «КРУГЛИЙ РІК» У РІЗНИХ ФОРМАХ РОБОТИ З ДІТЬМИ	33
ВИСНОВКИ.....	41
ДОДАТОК 1.....	44
ДОДАТОК 2.....	51
ДОДАТОК 3.....	62
ДОДАТОК 4.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	67

Вчіть дитину яким-нібудь
невідомим йому п'яти словам –
він буде довго і даремно мучитись,
але зв'яжіть двадцять таких слів
з картинками, і він засвоїть їх на льоту».

К . Д. Ушинский

Вступ

Мислення, мовлення і діяльність у дитини-дошкільника щільно пов'язані. Дитина пізнає навколишню дійсність через органи чуття – торкається, відчуває смак, запах, бачить і чує те, що знаходиться навколо неї. На основі сприйнятого (відчутого, побаченого, почутого) у неї формується уявлення і складається певне судження. Так само, як і дійсність, на мислення дитини впливає і мовлення. Різноманітний чуттєвий, сенсорний досвід дитини сполучається зі словом і, надалі, слово залишається символом предмета, ознаки, дії, поняття.

Мовленнєва діяльність є пізнавальною, оскільки вона «розпредмечує» дійсність через мову. Працюючи з дітьми що мають загальний недорозвиток мовлення (надалі ЗНМ) нами було відмічено, що більшість дітей з цим діагнозом на ряду з мовленнєвими порушеннями мали серйозні відхилення у пізнавальній сфері: недостатньо розвинені понятійне, або словесне мислення, слухову мовленнєву увагу, або мовленнєве сприйняття; словесне запам'ятовування, тощо.

Тому, шукаючи шляхи ефективної роботи по подоланню у дітей старшого дошкільного віку загального недорозвитку мовлення, ми намагалися відшукати такі методи та прийоми логопедичного впливу, які б в комплексі допомогли нам вирішувати питання розвитку та активізації пізнавально-мовленнєвої діяльності.

Актуальність нашої роботи продиктована кількома чинниками. Зокрема:

✓ Потребами дитини-логопата в повноцінному, всебічному розвитку, який дасть змогу успішно навчатись в школі. Оволодіння рідною мовою-розвиток мовлення і спілкування є одним із найважливіших надбань малюка. Немає необхідності доводити, що розвиток мовлення найтіснішим чином пов'язаний із розвитком свідомості, пізнанням навколишнього світу, розвитком особистості в цілому і затримка в розвитку будь-якого з цих факторів спричиняє проблеми в шкільному навчанні і в формуванні особистості в цілому.

✓ Ознайомлюючись з широким рядом запропонованих методичних доробок ми дійшли висновку, що кожна з них розглядає вузьку конкретну проблему і не задовольняє потреби в комплексному підході до вирішення завдань з пізнавально-мовленнєвого розвитку. При роботі з ними виникала необхідність в великій кількості наочності одночасно. Наочність не завжди відповідала дидактичним принципам і вимогам.

Ми добре засвоїли: надмір наочності переключає увагу дітей і гальмує мовленнєву активність, а тому на мовленнєвих заняттях не варто зловживати технічними засобами навчання, демонструванням репродукцій художніх картин, різних картинок, іграшок тощо. Але й відмова від наочного супроводу заняття — груба помилка, оскільки, як стверджував класик К.Д.Ушинський, діти мислять кольорами, звуками, формами, відчуттями, образами взагалі.

Наприклад, для пояснень таких понять як *Рік, пора року*, обґрунтування змін циклів, нам не вистачало дієвого практичного матеріалу.

Тому перед нами **постала проблема** створити такий ігровий посібник який дозволив би в комплексі розвивати уміння сприймати, розуміти та використовувати засоби спілкування, а також навчав контролювати та аналізувати особисте мовлення і вдосконалював мовні (лінгвістичні) вміння (словниковий запас, звукову та граматичну правильність, інтонацію, темп, дикцію).

Для вирішення проблеми нами були визначенні **основні завдання:**

- Ознайомитися з теоретичними основами розвитку пізнавально-мовленнєвої діяльності.
- Створити ігрову модель – макет «дерева року», що відображає чотири сезони, дві площинні ляльки, що символізують пору року і місяць.
- Розробити систему дидактичних ігор, завдань та вправ, що розвивають пізнавально-мовленнєві здібності дітей, наповнюють та активізують словник, спонукають до правильного вживання лексико-граматичних категорій мовлення та правильної звуковимови, формують діамонологічну компетенцію дитини – посібник «Круглий Рік».
- Апробувати посібник «Круглий рік» у практиці роботи у старшій логопедичній групі ДНЗ №59.

Метою нашого методичного посібника «Круглий Рік» є розвиток пізнавально-мовленнєвої діяльності дітей-логопатів шляхом активного застосування ігрових методів та методу моделювання. Робота з посібником має забезпечити розуміння дітьми таких понять, як пора, рік, місяць, Новий рік та їх характерні особливості, а також пов'язану з ними діяльність людей.

Основна мета роботи за посібником «Круглий рік»:

1. Збагачувати пізнавальну сферу дітей інформацією через ігри, ігри-заняття, спостереження, експериментальну діяльність, мовлення.
2. Збагачувати емоційно - чуттєвий досвід у процесі безпосереднього спілкування з предметами, явищами, людьми.
3. Допомогти впорядкувати відомості про навколишній світ, формувати уявлення його цілісності.
4. Формувати бережливе ставлення до навколишнього світу, закріплювати позитивні емоції, вміння їх виявляти.
5. Створити умови, що сприяють виявленню і підтримці інтересів, прояву самостійності в пізнавально - мовленнєвої діяльності.
6. Підтримувати умови для розвитку пізнавально-мовленнєвих процесів дошкільнят у всіх видах діяльності.

Прогнозовані результати:

- Адекватність мовленнєвих висловлювань різним ситуаціям (оформлення думки в мовлення);
- Осмислене сприймання значення використаних слів і виразів, збагачення мовлення, формування його образної виразності.
- Високий рівень мовленнєвої активності дітей.

Новизна даного посібника в тому, що результати отримані внаслідок його використання, вносять вклад в дослідження питання розвитку пізнавально-мовленнєвої діяльності, а використання наочного моделювання може суттєво збільшити ефективність процесу збагачення словника, формування зв'язного мовленнєвого висловлювання у дітей старшого дошкільного віку з ЗНМ через ігрові вправи та завдання.

Розділ 1. Теоретичні основи розвитку мовленнєво-пізнавальної діяльності у дітей з ЗНМ.

1.1. Дослідження науковцями проблеми комплексного підходу до формування мовлення дітей через пізнавально-мовленнєву діяльність. У ході роботи нами окреслено понятійний апарат проблеми:

Зорово-моторна координація, Дозволяє людині виконувати дії з предметами (в тому числі малювання і письмо) згідно свого задуму чи поставленому завданню.

Моделювання - заміщення об'єкта, який вивчається, іншим, спеціально побудованим, що може відтворювати об'єкт в його суттєвих якостях і спрощувати несуттєві, створення замісників об'єкта і робота з ними.

Мова – конкретна знакова система з певними правилами, що існує в певному соціумі.

Мовлення – процес говоріння, втілення мови що протікає в часі і має певну форму – звукову чи письмову. Мовлення матеріальне, так як складається з артикульованих знаків, що сприймаються органами чуття.

Будь-яка діяльність людини вимагає не тільки розуміння ним слів рідної мови, але й вживання їх в мовленні (розширення і активізація словникового запасу). Потрібно вміти складати слова – «цеглинки» в речення згідно законів рідної мови: змінювати по числам, в роді і відмінку(розвиток граматичних умінь). Потрібно вміти ставити запитання, відповідати, будувати розповідь (розвиток зв'язного мовлення)

ВИСОКИЙ РІВЕНЬ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ: висока мовна активність, висока якість мовних відповідей; правильна звуковимова, відсутність граматичних помилок; достатній словник, уміння самостійно будувати розповіді та переказувати. Дитина володіє оцінно – контрольними діями, помічає та виправляє мовні помилки.

СЕРЕДНІЙ РІВЕНЬ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ: недостатня мовна активність, дитина потребує стимулювання мовної діяльності. Якість відповідей недостатня, трапляються помилки в звуковимові та граматичні. Дитина може переказувати лише добре знайомий текст, розповіді за зразком вихователя. З допомогою вихователя помічає помилки в мовленні інших дітей.

НИЗЬКИЙ РІВЕНЬ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ: незадовільна мовна активність, низька якість відповідей, у мовленні багато помилок. Дитина не вміє будувати зв'язну розповідь: в неї переважає ситуативне мовлення, відсутні оцінно – контрольні дії.

Мовленнєва активність - це наявність у дитини мовленнєвих пізнавальних інтересів ; відповідність її знань вимогам програми (чи перевищення вимог); сформованість уміння зосереджувати увагу на пропонованому матеріалі та діяти відповідно до вказівок педагога; зацікавленість у розв'язанні загального завдання; наявність потреби відповідати, звертатись із запитаннями, доповнювати відповіді однолітків, виправляти помилки.

АКТИВНІСТЬ ВИСОКА : дитина постійно прагне відповідати ,бере участь у загальній роботі, шукає відповіді на поставлене запитання, доповнює відповіді товариша, вказує на допущені ним помилки, виправляє мовні огріхи.

АКТИВНІСТЬ НЕДОСТАТНЯ: а) дитина не виявляє бажання відповідати, зовнішньо виглядає пасивною, проте на пропозицію вихователя відповідає із задоволенням, хоча й недостатньо повно. Під час відповіді виявляє нерішучість, нервує, соромиться; б) дитина часто відволікається від заняття, тому її активність нестійка. Зацікавленість у роботі поєднується з невмінням утримувати увагу на запропонованій темі. В момент зосередження дитина активна , проте під час відволікання не завжди може відповісти навіть на запитання, яке звернене до неї безпосередньо.

АКТИВНІСТЬ НЕЗАДОВІЛЬНА: дитина пасивна; в неї відсутнє бажання відповідати та брати участь в роботі. Не виявляє інтересу до змісту мовної діяльності.

ЯКІСТЬ ВІДПОВІДЕЙ ВИСОКА: відповіді поширені змістовні, самостійні, адекватні запитанню чи завданню.

ЯКІСТЬ ВІДПОВІДЕЙ НЕДОСТАТНЯ: відповіді одним словом чи простим непоширеним реченням. Дитина потребує додаткових запитань, відповідає невпевнено.

ВІДПОВІДІ НЕЗАДОВІЛЬНІ: дитина повторює те, що сказали вже інші діти чи вихователь, потребує уточнення запитань чи підказок, допомоги вихователя, припускається багатьох помилок.

Мислення. «Процесор» нашої свідомості. Немає ні одного прикладу діяльності людини, в якій би не було аналізу і синтезу, класифікації чи систематизації, порівняння чи абстрагування інформації.

Навчально-мовленнєва пізнавальна діяльність – це організований цілеспрямований процес використання мови задля передавання та засвоєння суспільно-історичного досвіду, оволодіння суспільною діяльністю у сфері наукових понять, встановлення комунікацій та планування своїх дій. Навчальна мовленнєво-пізнавальна діяльність дітей дошкільного віку складається із різних видів говоріння (запитання, відповідь, розповідь, опис, переказування, тощо) та слухання (слухання мовлення товариша, вихователя; слухання казки, оповідання, розповіді, грамзапису). У процесі цієї діяльності у дітей формуються мовленнєві навички і вміння, що обслуговують інші види пізнавальної діяльності (художню, музичну, природничу, тощо). (За А.М.Богущ)

Пам'ять. Її можна назвати скарбничкою де зберігається наше минуле для нашого майбутнього. Будь-яка діяльність людини заснована на тому, що образ сприйнятий нами зберігається в пам'яті хоча б декілька секунд. Пам'ять дозволяє зберігати, переробляти і відтворювати отриману нами інформацію.

Пізнавально-мовленнєвою ми називаємо діяльність, під час якої дитина пізнає навколишнє за допомогою мовлення і збагачує мовлення, пізнаючи щось нове. (За О. М. Леонтьєвим)

Сприйняття – є дзеркалом, що відображає навколишню дійсність в нашій свідомості. В його основі лежить активний пошук ознак, необхідних для формування образу предмета.

Увага – неможливо уявити вирішення якоїсь проблеми без концентрації на ній уваги. Якщо людина не вміє зосередитись, розподілити свою увагу між декількома видами діяльності, годі чекати позитивного результату від будь якої роботи.

У відповідності з теоретичними концепціями сучасної психології, мовлення є однією з найважливіших, психічною функцією людини (Л.С.Виготський, О.М.Леонт'єв, С.Л.Рубінштейн та ін.).

Мовлення відіграє важливу роль в житті людини. Воно є засобом пізнання, спілкування; одним із провідних засобів навчання: здобуття і відтворення знань, розв'язання різного роду навчальних і життєвих завдань, основою формування соціальних зв'язків дитини з оточуючим світом. Тому при порушеннях мовлення у дитини завжди виникають додаткові проблеми, пов'язані зі спілкуванням.

Великою мірою стан психічного розвитку дитини визначається рівнем її мовленнєвого розвитку. Відомо, що саме процес спілкування справляє особливий вплив на психічний розвиток дитини. Крім того, існує залежність між сформованістю комунікативної функції (тобто, навичок спілкування) і подальшим розвитком особистості (М.М.Кольцова, М.С.Рузіна).

На думку дослідників (А.В.Рузької, А.О.Смирнової та ін.), відхилення у розвитку мовлення негативно впливають на психічний розвиток дитини, затримують формування пізнавальних процесів, ускладнюють спілкування, і, відповідно, перешкоджають формуванню особистості. Будь-яка затримка в ході розвитку мовлення (погане розуміння зверненого мовлення, малий запас слів-назв та слів-понять, завужені поняття) утруднюють спілкування дитини з іншими дітьми та дорослими.

Більшість авторів (Л.С.Цветкова, А.А.Люблінська, О.М.Мастюкова ін.) розглядають порушення мовлення у поєднанні з порушеннями пізнавальної

діяльності, які обумовлені як самим мовленнєвим дефектом так і низькою розумовою працездатністю.

І.Т.Власенко, Г.А.Каше, Р.Є.Левіна, С.Н.Шаховська в своїх роботах відмічали, що зв'язок між порушеннями мовлення та іншими сторонами психічного розвитку у дітей обумовлює специфічні особливості їх мислення.

М.І.Жинкін також вважає, що затримка у формуванні мовлення, веде до затримки розвитку мислення, дитина не володіє у відповідності з віком поняттями, узагальненнями, класифікаціями, є труднощі у виконанні аналізу та синтезу отриманої інформації. Під час діяльності та спілкування дитина не може сформулювати і за допомогою мовлення передати свої думки, особисті переживання. Часто вона потребує додаткової наочності, яка допомагає їй виконати ті чи інші мисленнєві операції.

Специфічні порушення діяльності та спілкування у дітей з мовленнєвими порушеннями можуть призвести до своєрідного формування особистості. Ці діти, маючи нормальний інтелектуальний розвиток, невпевнені в собі, несамостійні, підвищено вразливі. Особистісна незрілість може проявлятися в егоцентризмі, наївності суджень, в поганому орієнтуванні в побутових та практичних питаннях життя. З віком може сформуватись небажання до самостійної практичної діяльності.

На основі психологічних досліджень (А, В, Запорожець, Г. Д. Луков) доведено, що здатність дітей висловлювати свої думки, судження залежить від їх безпосереднього досвіду, від того наскільки зрозуміле, близьке і цікаве для них запропоноване завдання. За твердженням А. В. Запорожця «дитина повинна вирішувати саме те інтелектуальне завдання, де для нього створені найкращі умови для відповідних узагальнень».

С. Л. Рубінштейн відмічав, що на п'ятому році життя діти уже здатні правильно розуміти причини і наслідки явищ. Активні процеси пізнавальної діяльності, насамперед, за твердженням психолога, розвиваються переважно в процесі спостережень, в тісному зв'язку з сприйняттям. Наприклад, для пояснення змісту картинки дітям необхідно довгий час її роздивитись, при

цьому спостереження, розглядання переходить у дитини в складний процес обдумування, роздумів і осмислення. А поскільки пояснення того, що дитина бачить, передбачає можливість уявити іншу ситуацію, з якої витікає перша, в мислення включається ще й уява. Щоб вся ця схема запрацювала дитині має бути запропонований дуже цікавий, реалістичний, естетичний і разом з тим доступний для її розуміння наочний матеріал.

В першу чергу діти виділяють зовнішні ознаки предмета, а вже потім починають виділяти окремі елементи, деталі, особливості. Поступово вони починають розуміти, що причини явищ містяться не в зовнішніх ознаках, а в властивостях самих предметів.

Відомий дитячий психолог Л.А.Венгер стверджує що діти одного і того ж віку по різному розуміють причини явищ і залежить це від того досвіду який дитина отримала в процесі пізнання. Чим менше досягне дитині це явище, тим у неї нижчий рівень його розуміння. Підняти цей рівень можна лише збагативши досвід дитини всіма доступними для цього методами та способами.

На думку А.М.Богуш та Н.В.Гавриш, прогресивною є така позиція у мовленнєвому розвитку дошкільників, за якою пропонується активна «дослідницька» діяльність дитини зі сприйняття мовленнєвого матеріалу.

Наукові дослідження (Венгер Л. А, Дяченко О.М.) і практика підтверджують, що саме використання наочних моделей є тією формою навчання, що найбільш сприятлива для дітей дошкільного віку.

В сучасній науково-педагогічній літературі використання моделей і предметів-замінників розглядається як перспективний напрямок вдосконалення процесу корекційно-розвиваючого навчання в групі дітей старшого дошкільного віку з загальним недорозвитком мовлення.

В дитини, яка володіє зовнішніми формами заміщення і наочного моделювання (макети, умовні позначення, схеми, малюнки, тощо) з'являється можливість використовувати замітники і наочні моделі, уявляти собі при їх допомозі те, про що розповідає дорослий, передбачати можливі результати особистої діяльності.

На використанні наочних моделей засновані багато методів дошкільного навчання. Наприклад метод навчання дошкільників грамоті, розроблений Д. Б. Ельконіним та Л. І. Журовою передбачає побудову і використання наочної моделі (схеми) звукового складу слова. Цей метод використовується в різних модифікаціях, як при навчанні дітей з нормальним розвитком, так і для дітей-логопатів.

Одна з самих кращих ідей Л.А.Венгера зв'язана з пошуком основного засобу розумового розвитку дітей дошкільного віку. Йому вдалось не тільки описати цей засіб, але і розробити комплексну програму розвитку дошкільників. В якості такого засобу виступили наочні моделі, а основна лінія пізнавального розвитку була зв'язана з виробленням здібностей до наочного моделювання. Ця ідея дозволила вирішити цілий ряд важливих проблем практичного порядку – зрозуміти специфіку індивідуальних особливостей пізнавального розвитку дітей-дошкільників (в тому числі специфіку дитячої геніальності); створити систему діагностики дитячого розвитку, яка дозволяє визначати конкретні шляхи корекційної роботи.

Багато авторів працюють над питаннями використання наочного моделювання для опосередкового вирішення пізнавальних завдань, формування уявлень про логічні відносини. Ряд авторів надає великого значення формуванню графічного моделювання в продуктивних видах діяльності дітей дошкільного віку з нормально розвиненим мовленням (Цеханська Л.І.) та дітей з мовленнєвими вадами (Гаркуша Ю. Ф.). Вони однозначно вказують на те, що успішність роботи дітей зі схемами і моделями залежить від попереднього навчання дітей роботи з цим матеріалом.

У новій редакції Базового компоненту дошкільної освіти розвиток мовлення слушно подано як самостійний напрям дошкільної освіти, одну з основних освітніх ліній, що становить підґрунтя для формування мовної і мовленнєвої компетенцій дітей на подальших етапах навчання, зокрема в початковій школі, й узгоджується з Державним стандартом початкової освіти.

Зміст роботи за освітньою лінією "Мовлення дитини" представлено такими неодмінними складниками: звукова культура мовлення, словникова робота, граматична правильність мовлення, зв'язне діалогічне і монологічне мовлення. До кожного з них подано стисло характеристику основних показників мовно-мовленнєвих компетенцій як кінцевого результату цілеспрямованої мовленнєвої роботи з дітьми на етапі дошкільного дитинства.

У новому Стандарті підкреслено також комунікативну спрямованість роботи з розвитку мовлення дітей, адже володіння мовленням надає дитині можливість спілкуватися з оточенням, отримувати інформацію та обмінюватися нею, що дуже важливо для успішної соціалізації дошкільника. Базовий компонент дошкільної освіти визначає вимоги до життєвої й соціальної компетентності дітей шестирічного віку як інтегрованого результату процесу загальної й спеціальної підготовки до навчання в школі.

Процес підготовки до навчання в школі дітей дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення (далі ЗНМ) передбачає як формування мовленнєвої, так і комунікативної компетентності. Мовленнєва компетентність визначається як достатнє володіння усним мовленням, що зумовлює наявність достатнього словникового запасу, правильного сприймання і вимови, вживання граматичних форм рідної мови і розуміння зв'язного тексту відповідно до вікових можливостей.

Отже, із вивчених першоджерел ми можемо зробити висновки, що від рівня розвитку операцій мислення, пізнавальних процесів багато в чому залежить розвиток мовлення дошкільників. Діти старшого дошкільного віку здатні бачити і усвідомлювати причинно-наслідкові зв'язки і відображати їх в мовленні завдяки збагаченню їхнього досвіду. Корекція і розвиток мовлення найбільш повно здійснюється при безпосередніх діях дітей з об'єктами. Тому в логопедичних групах необхідна така організація виховання і навчання дітей, яка служить активному розвитку пізнавально-мовленнєвої діяльності.

1.2. Характеристика основних мовних порушень у дітей із ЗНМ в ході пізнавально-мовленнєвої діяльності.

У дітей із загальним недорозвиненням мовлення на фоні системних мовних порушень затримується розвиток психічних процесів і не формуються комунікативні навички. Їх недосконалість не забезпечує процес спілкування, а отже і не сприяє розвитку мисленнєвої та пізнавальної діяльності, перешкоджає оволодінню знаннями. Внаслідок чого дитині важче засвоїти навички спілкування і складніше підготуватися до навчання в школі.

Діагностичним показником недорозвитку мовлення обмежені лексичні межі дитини порівнянно з віковою нормою. Побутовий словник дітей-логопатів в кількісному відношенні значно бідніший, ніж у їх однолітків з нормальним мовленням. Найбільш це проявляється при діагностуванні активного словника. Діти не можуть назвати цілий ряд слів за допомогою картинок, хоча ці слова присутні у їхньому пасивному словнику. (*Сходинок, шибка, обкладинка, сторінка*). Найбільш поширеною є лексична помилка вживання слів в мовленнєвому контексті. Не знаючи багатьох назв предметів, діти замінюють їх назвою самого предмета (*стіна – будинок*), або дії; вони також замінюють слова близькі по ситуації і зовнішнім ознакам (*розфарбовує – пише*).

В словнику дітей мало узагальнюючих понять; майже немає антонімів, мало синонімів. Так, характеризуючи величину предмета, діти використовують тільки два поняття: *малий і великий*, якими замінюють слова *довгий, короткий, високий, низький, товстий, тонкий, широкий, вузький*.

Аналіз висловлювань дітей з загальним недорозвитком мовлення виявляє картину виражених аграматизмів, Характерними для більшості дітей є помилки при зміні закінчень іменників в числі і по роду (*багато вікнів, яблуків, ліжок; відри, крили, пірі, гнізди....*); під час узгодження числівників з іменниками (*п'ять м'яч, ягодів, два руки....*); прикметники з іменниками в роді і відмінку (*я малюю фарбам ручкам....*).

Часто зустрічаються помилки у вживанні прийменників: пропуски (*я гаю батик – я граюсь з братиком; низька єзит стої – книжка лежить на столі*); заміна (*низька пая і стої – книжка впала зі столу*); недомовляння (*куйока поїзя забой – курочка вискочила на штахети; іду а вуїсю – іду на вулицю*).

Діти з недорозвитком мовлення не можуть утворити іменників за допомогою зменшувально-пестливих суфіксів (*деревко, білоченька*), прикметників (*мехня шапка – хутряна шапка, глинна чашка, стіклова ваза*). Вони допускають багато помилок при утворенні дієслів з різними префіксами: замість *переходить – іде*, замість *перестрибнув – стрибає*, замість *пришити – шиє*.

Характерними в мовленні дітей-логопатів є порушення складової структури слова, неправильна вимова складних слів, скорочення кількості складів (*вототик мотут допод – водопровідник ремонтує водопровід, вотіток – воротнічок*), переставляння, а також додавання лишніх складів. Велика кількість помилок спостерігається при передачі звуконаповнюваності слів та складів: перестановки і заміни звуків, пропусканню при збігові приголосних в слові - *сивотік замість животик, внеля замість левеня, кодовода замість сковорода, тій, двей замість стіл чи двері, вок замість вовк*). Типовими є персеверації складів (*хихист - хокеїст, вовойподік – водопровідник*); антиціпації (*астобус – автобус, лилисидист – велосипедист*), доставляння лишніх звуків і складів (*лимонт - лимон*).

Відомо, що фонетичне оформлення мовлення у дітей з ЗНМ, значно відстає від вікової норми: у них спостерігають всі види порушень звуковимови. Відмічаються стійкі помилки в звуконаповнюваності слів, порушена складова структура слова. Наряду з цими порушеннями спостерігається недостатня диференціація звуків на слух, що є вторинним порушенням. Недостатній розвиток фонематичних процесів приводить до того, що у дітей самостійно не формується готовність до звукового аналізу і синтезу слів, що в подальшому є причиною поганого засвоєння грамоти в школі.

Вказані недоліки в сфері фонетики, лексики, граматичного складу найбільш відчутні в зв'язному мовленні - в різних формах монологічних висловлювань (переказ, розповідь по картині, серії картин, описова розповідь). Наприклад: *Китя вовит мисю. Кіся аїс тяпок мисю йовити. Китя дивися, мисі має. Бігва.*

При переказі, окрім мовленнєвих недоліків, спостерігаються недоліки в передачі логічного ланцюжка подій, пропуск частин події, дійових осіб. Описова розповідь для дітей-логопатів малодоступна, зазвичай вони перераховують окремі предмети, або їх частини. Деякі діти тільки спроможні відповідати на питання одним словом.

Таким чином, у дітей з загальним недорозвитком мовлення, активне мовлення може слугувати засобом спілкування тільки в умовах постійної допомоги з боку дорослого, у вигляді навідних питань, спонукань, оціночних суджень. Поза спеціальною увагою до їх мовлення, ці діти малоактивні, дуже рідко є ініціаторами спілкування. Їх мовлення обмежене, бідне, задовольняє тільки побутові потреби, що може спричинити вагомі проблеми у входженні дитини в доросле життя.

1.3. Застосування наочного моделювання в логопедичній роботі з дітьми, що мають ЗНМ

Протягом дитинства розвиток необхідності пізнання проходить три умовні рівні:

1. Потреба у враженнях – виникає у ранньому віці і виражається у діях «Що таке?», «Хто такий?», «Як зветься?».
2. Цікавість, допитливість, як прояв інтересу до навколишнього – молодший дошкільний вік – «чомучки» і «експериментатори».
3. Потреба у пізнанні, яка задовольняється в процесі цілеспрямованої пізнавальної діяльності (ініціативної) – старший дошкільний і молодший шкільний вік – «жага знань».

Якісною характеристикою становлення пізнавальної діяльності є поява і формування пізнавальної активності дитини. Активність виявляється в діяльному ініціативному ставленні до навколишнього світу і себе.

Активність дошкільників треба стимулювати.

Одним із засобів стимулювання дитячої активності є застосування інтерактивного навчання. Його сутність і полягає у постійному безпосередньому чи опосередкованому заохочення дітей до активної взаємодії (з дорослим, однолітками) на діяльнісному і мовленнєвому рівні.

Ще одним мотивом, засобом розвитку пізнавально-мовленнєвої діяльності є спільна пізнавальна діяльність, яка передбачає мовленнєву взаємодію учасників. Дитині є привід висловитися, є кому висловитися, є на кому перевірити свої міркування.

Існує ціла низка методичних прийомів, за допомогою яких педагоги навчають дошкільників висловлюванню. А саме:

- спільне мовлення, коли вихователь починає фразу, а дитина її продовжує і закінчує;
- спільні коментовані дії;

- структурно-синтаксична схема у вигляді коротких початкових слів, яку дитина доповнює з власної ініціативи, відповідно до своїх інтересів і можливостей;

- командний метод;

- мовленнєві логічні задачі – розповіді-загадки, відповіді на які дитина може дати лише тоді, коли чітко усвідомлює закономірності та причино-наслідкові зв'язки; до пізнання і висловлювання дітей спонукають проблемні запитання;

- робота із закритим (захованим) об'єктом;

- припущення («А що було б, якби...», «Що вийде, якщо...», «Уявіть, що...»); навчає висувати гіпотезу і моделювати уявні дії, передбачати результат;

- метод моделювання;

Зупинимось на останньому. Набагато швидше досягається поставлена мета, коли в роботі з дітьми використовуються практичні моделі: макети, іграшки-замінники. Діти включаються в роботу з ними, як в гру з певними правилами. Введення таких моделей в процес навчання дозволяє педагогу більш ціленаправлено розвивати мовлення дітей, розширювати лексичні межі, закріплювати навички словотворення, формувати і вдосконалювати вміння використовувати в мовленні різні конструкції речень, описувати предмети, складати розповідь.

Актуальність використання наочного моделювання в роботі з дошкільниками полягає в тому, що:

- дитина-дошкільник дуже пластична і легко піддається навчанню, але для дітей з ЗНМ характерна швидка втомлюваність і втрата цікавості до занять. Використання наочного моделювання викликає інтерес та допомагає вирішити цю проблему;

- Використання символічної аналогії полегшує і прискорює процес запам'ятовування та засвоєння матеріалу, формує прийоми роботи з пам'ятю.

Адже одне з правил поліпшення пам'яті говорить: «Коли вчиш – записуй, малюй схеми, діаграми, кресли графіки»;

- Використовуючи схематичну чи предметну аналогію, ми вчимо дітей бачити головне, систематизувати отриманні знання.

Специфіка використання наочного моделювання в ході логопедичної роботи з старшими дошкільниками з ЗНМ передбачає включення стилізованих зображень предметів, символи для зображення реальних предметів, символи для позначення деяких частин мови в моделях речень («стрілка» замість дієслова, «хвилька» замість прикметника,); схеми для позначення основних видів предметів, які дитина описує, стилізовані позначення «ключових слів» основних частин описової розповіді, картинки-символи для визначення просторових відношень і правильного вживання прийменників, мнемотаблиці для переказів та вивчення віршів.

Так, наприклад, в процесі ігор і ігрових завдань закріплюється розуміння дітьми значення дієслів (гра «Розклади зимовий одяг»); розвивається розуміння категорії роду у прикметників (гра «Які фрукти?»), уточнюється зміст логіко-граматичних конструкцій, що містять суб'єкт дії, об'єкт дії (завдання «Виправ помилку»), досягається більш повне і точне розуміння послідовності зв'язного мовленнєвого повідомлення педагога (завдання з серії «Пори року»).

Навчаючи дітей складати речення різних типів, за допомогою наочних моделей, потрібно починати роботу з складання окремих словосполучень. Потім доцільно використовувати наочні моделі, що максимально конкретизують структуру речення.

В якості елементів таких наочних моделей можуть бути використанні стилізовані зображення предметів, про які говориться в реченні; умовні позначки в зв'язку з однотипним зображенням окремих членів речення («стрілка» замість дієслова). За необхідністю педагог допомагає дітям за допомогою додаткових питань, вказівок, пояснень. На перших заняттях, діти складають однотипні речення по одній моделі без прийменників. Коли діти будуть виконувати це завдання вільно, потрібно ускладнити роботу складанням

речень по двох, трьох і більшій кількості моделей. В структуру речення вже можна включати прийменники. Поступово модель з ігрової можна переводити в площину абстрактних зображень. Така робота над структурою речення готує дітей до оволодіння повноцінним лексичним і синтаксичним аналізом в період шкільного навчання.

Ця робота особливо важлива для розвитку зв'язного мовлення, тому що діти з ЗНМ мають великі проблеми в ситуаціях де потрібно проявити монологічні уміння. В порівнянні з дітьми без мовленнєвих порушень, розповіді дітей з проблемами мовлення відрізняються непослідовністю і фрагментарністю, порушенням логіки та наявністю аграматизмів і іншими особливостями.

Використовуючи моделі, макети, схеми-моделі педагог може вагомо збільшити ефективність процесу формування зв'язного мовлення дитини-логопата.

На початку навчання складання описової розповіді, запропонована педагогом наочна модель, може включати ряд картинок, схем, умовних позначень, що націлюють дітей на називання основних ознак предмета. Наприклад в грі «Який овоч?» схеми направляють увагу дитини на позначення форми, кольору, запаху, соковитості, смаку.

На наступних заняттях педагог вчить дітей описувати об'єкт, опираючись на моделі, що нагадують дітям послідовність і характер частин, з яких повинна складатись розповідь.

При труднощах, які виникають у дітей під час опису, вихователь може використовувати додаткові опори(картинки, умовні позначки, предмети замітники, іграшки), що допоможуть дитині визначити послідовність розповіді. Поступово діти навчаються складати план своєї розповіді, спочатку усно, а потім подумки і вже можуть описувати предмет без опори на модель.

В результаті роботи з моделями, діти отримують навички зв'язних мовленнєвих висловлювань і можуть складати розгорнуту розповідь з опорою на модель, яка містить 8-10 елементів, самостійно можуть робити вибір моделі,

а також складають казки, розповіді за запропонованою схемою чи мнемо-таблицею.

Застосування наочних моделей, в роботі над монологічним мовленням дітей з ЗНМ, дозволяє педагогу успішно навчати дітей різним формам монологічного мовлення.

Отже, цінність моделювання у розвитку мовлення дітей з ЗНМ в можливості уточнення, впорядкування дитячих уявлень про навколишнє і збагачення їхнього мовленнєвого досвіду. А також органічне поєднання і підтримка мовлення дитини та її пізнавального розвитку у різних видах діяльності – тобто, застосування інтегрованого підходу до розвитку і навчання дошкільника.

1.4. Ігрова діяльність, як необхідна умова розвитку мовлення дітей з загальним недорозвитком мовлення

На сьогодні, одним із продуктивних напрямів роботи з розвитку мовленнєвої активності дитини визнано використання різноманітних ігор з творчим та інтелектуальним навантаженням. І це не випадково, адже саме гра є провідним видом мовленнєвої діяльності в дошкільному віці.

Одним із ефективних засобів вирішення проблеми розвитку пізнавальної діяльності через мовленнєву діяльність, - є навчальні ігри, або ігрові вправи. Під ігровою вправою ми розуміємо таку вправу, метою якої є формування, вдосконалення та розвиток навичок і вмінь дітей у різних видах мовленнєвої діяльності, шляхом багаторазового й різноманітного виконання мовленнєвих, або мовних дій (операцій), які стають особистісно значущими для суб'єкта навчання, оскільки є вмотивованими участю в ігровій діяльності. Ігрові вправи мають великий методичний потенціал: вони забезпечують мотивацію пізнавальної діяльності, створюють емоційну та позитивну атмосферу навчання, сприятливі умови для колективної взаємодії під час виконання ігрових та навчальних завдань.

Ігрові вправи, що використовуються у корекційній роботі з дітьми-логопатами, повинні відповідати дидактичним вимогам, реалізувати принципи свідомості, розвиваючого навчання, позитивного емоційного фону, посиленої важкості, загальнометодичним вимогам особистісно-орієнтованого навчання, колективній взаємодії.

Опрацювання навчального матеріалу в мовленнєвих іграх, за допомогою макетів, схем, моделей є особливо актуальним для засвоєння правильного мовлення: в будь-якій мові існує безліч явищ, при оволодінні якими неможливо уникнути тривалого вправляння. А тривале вправляння, яке є необхідною умовою корекційного процесу в роботі з логопатами набуває в даному випадку форм цікавої гри, яка захоплює дитину, спонукає до діяльності, не обтяжує і не виснажує.

Мовленнєві вправи з ігровою мотивацією, завдяки цікавості та унаочненню, активізують образне мислення дитини. Гра з предметами, атрибутами, що підкріплюють мовленнєву діяльність, дозволяє зробити значення абстрактних понять більш явними для дитини. За допомогою ігор діти наближають до себе сенс цих речей.

Реалізація мовленнєвих дидактичних ігор вносить елемент розваги, радість, зацікавленість, азарт у певні монотонні моменти навчальної діяльності і забезпечує можливість аналізу та узагальнення, практично, будь-якого явища у найпридатнішій для дитячого колективу формі.

Активне використання вправ-ігор не тільки відповідає віковим психофізіологічним особливостям дітей шостого року життя - образності мислення, великій потребі в наочності, фізичних рухах, але й сприяє розвитку логічного мислення, що прискорює процес оволодіння дитиною знаннями, необхідними для навчання в школі.

Ці ігри повинні:

- навчити дітей вживати мовленнєві зразки;
- створити природну ситуацію для вживання мовленнєвого зразка;
- розвивати мовленнєву активність і самостійність;

На першому етапі навчання, творчість дітей проявляється переважно в його відтворюючій активності, для якої характерно оволодіння навиками і умінням за зразком. На цьому етапі достатньо внести в заняття елемент несподіванки, щоб відтворення уже знайомого матеріалу набуло емоційного забарвлення, стало ситуативно-важливим і, відповідно, творчим.

Наступний, другий рівень ігрової активності дошкільників – творча інтерпретація – характеризується умінням використовувати засвоєний матеріал в нових ситуаціях. Це дуже важливий етап роботи, так як досить часто, засвоївши конкретний граматичний чи лексичний матеріал на занятті, дитина не здатна використати його ні в одній із життєвих ситуацій.

Для третього рівня ігрової активності дітей – творчого відбору і використання мовного матеріалу, в запропонованій ситуації характерний

самостійний пошук вирішення мовленнєвих задач. Найвища творча активність проявляється в тому, що вони можуть використовувати увесь засвоєний лексичний і граматичний матеріал для вирішення комунікативних завдань. Такі завдання можуть бути поставлені в основу дидактичних та сюжетно-рольових ігор.

Отже, ігрова діяльність дітей дошкільників являє собою багатопланове, складне педагогічне явище: вона є і ігровим методом навчання, і власне самостійною ігровою діяльністю, і засобом всебічного виховання гармонійно розвиненої особистості дитини.

2.1. Практичне використання навчально – методичного посібника «Круглий Рік» в старшій логопедичній групі ДНЗ №59

2.1. Опис навчально – методичного посібника «Круглий Рік»

Робота з різним наочним матеріалом показала, що для розуміння складних абстрактних понять, виконання складних мисленнєвих операцій, дітям потрібний дуже знайомий і дуже простий зразок, який би не відволікав увагу на себе, не потребував додаткових зусиль для осмислення дій з ним, а його багаторазове використання зробило б його звичним і необхідним.

Навчально-методичний посібник «Круглий рік» складається із двох частин:

1. Технічна

Чотиригранний макет дерева, кожна сторона якого стилізована під певну пору року (Мал.1), з набором муляжів фруктів, прикріплених на липучках, листя різного кольору, квіти та насіння дерев, які можна міняти, площинні зображення перелітних та зимуючих птахів, комах.

З допомогою цих атрибутів дерево можна змінювати відповідно до теми, а додавши казкових героїв та інші необхідні деталі, опинитися в казці.

Дерево в основі має круг розділений на сектори, що за кольором відповідають певному сезону і місяцю відповідно. Його доповнюють фігурки диких тварин, муляжі грибів, ягід та квітів. Вони є швидко змінними та динамічними.

В комплект до «Дерева Року» входять набір картинок з зображеннями пір року, роздаткові картки «город», «сад», «луг», «ліс», а також міні-зображення кожної пори року, для самостійної роботи дітей. Для розвитку мілкої моторики в комплект входять кольорові прищепки до яких на липучках кріпляться різні площинні зображення, що є атрибутами ігрових вправ чи дидактичних ігор.

Як ілюстрація необхідності встановлення порядку в зміні сезонів додається набір картинок нісенітниць.

Крім того є дві дидактичні ляльки – хлопчик, що символізує місяці, має відповідний одяг та дівчинка, що є символом пори року і також має 4 комплекти одягу.

Мал.1

Для розвитку м'якої моторики передбачений набір кольорових прищепок і фішок-зображень, які можна чіпляти на прищепки і змінювати залежно від мети і теми заняття (Мал.2).

Мал.2

Мовленнєве дихання є важливою складовою покращення звуковимови. Тому для дихальних вправ на дереві передбачені: набори сніжинок, квітів, бджілок, листочків, пташок, на які діти можуть дути, піддувати, задувати (Мал.3).

Мал.3

Нічого так не стимулює дитину до дії, як хороша оцінка, а ще краще подарунок. Дерево має свої фішки-заохочення – чарівні насінинки. Роздатковий матеріал для індивідуальної роботи : маленькі сюжетні картинки, предметні картинки, картинки-розмальовки – чекають дітей у «чарівних віконечках».

Основою для розвитку зв'язного мовлення, є набір схем-моделей – для складання речень, описових розповідей, переказів, творчих розповідей. Всі схеми за допомогою липучок можуть кріпитися до основи дерева. Весь матеріал виготовлений з практичного матеріалу, що легко миється, картинки заламіновані, має естетичний і привабливий вигляд (Мал.4).

Мал.4

«Дерево» - це основа, яку можна за потребою зробити літнім чи осіннім, або показати на його чотирьох гранях зразу всі пори року

Виходячи із поставлених завдань воно може перетворитися на демонстраційну основу для зчитування схеми речення чи слова, де поруч розміщується сам предмет і його модель.

2. Теоретична частина, у яку ввійшли:

- ✓ Методичні рекомендації по використанню посібника в різних формах роботи з дітьми.
- ✓ Розробки дидактичних ігор.
- ✓ Конспекти занять.
- ✓ Консультація для батьків «Поради батькам дітей з вадами мовлення по організації гри-заняття в сім'ї»
- ✓ Твори художньої літератури.

2.2. Методика використання посібника «Круглий рік» у різних формах роботи з дітьми

Посібник «Дерево Року» може бути використаний на іграх - заняттях по розвитку мовлення, ознайомленню з навколишнім, підгрупових логопедичних заняттях, індивідуальній роботі з дітьми. Він добре підходить для обігрування невеликих сюжетів, а також служить фоном для проведення різних дидактичних ігор, міні-вистав для пальчикового та настільного театру.

При необхідності він перетворюється на об'єкт дослідів, щоб визначити, як сонячне світло впливає на зміну сезонів, на розвиток природи; під ним розміщується пласт ґрунту в прозорому розрізі, щоб діти побачили звідки рослини черпають сили; чи виступає хорошим провідником, щоб показати кругообіг води в природі.

Використання нашого посібника «Дерево Року» дає можливість дітям, при корегуванні мовлення, використовувати більше варіантів лексико-граматичних форм, розширювати свої лексичні межі, швидше вдосконалювати звуковимову, розвивати діалогологічну компетенцію, а головне, полегшує процес навчання та скорочує його час.

Та головна його цінність в тому, що воно допомагає наочно показати дітям формування часових понять.

Часові поняття зв'язані з певними відрізками часу: частини доби, тиждень, місяць, рік, пори року, що вимагають для їх засвоєння добре розвиненого абстрактно-логічного мислення. Вони дуже складні для сприйняття і розуміння дітей-логопатів. Модель «дерева року» допомагає наочно сприймати абстрактні поняття часових відрізків, краще їх запам'ятовувати і як наслідок відтворювати. Воно доступне для дітей з наочно-образним мисленням.

Важливо те, що абстрактні малозрозумілі для дошкільників часові відрізки набувають конкретної доступної для сприйняття форми. Так, час сприймається дітьми, як деяка неперервна послідовність зміни реалій

оточуючого життя. Діти не тільки спостерігають, роздивляються різні сторони зображень, але самі можуть активно приймати участь у моделюванні різних явищ і понять, що також сприяє активізації процесу мовленнєво-пізнавального розвитку.

Насамперед, з дітьми потрібно, провести бесіду про дерева, їх особливості, уточнити будову дерева, поговорити про використання дерев в природі. Під час наступної бесіди познайомити дітей з макетом, пояснити його роль в грі. Під деревом, на «городі», провести гру-заняття на основі казки «Ріпка» по уточненню понять: Ряд, Порядок.

На черзі знайомство з посібником «Круглий РІК».

Слухання казочки про пори року «Круглий Рік»

Мета: Формувати поняття «РІК». Пояснити дітям фразеологізм «Круглий рік», закріпити поняття «Пора року». Пояснити циклічність зміни пір року, послідовність приходу кожного місяця і зміни, що відбуваються в оточуючому середовищі та все що з цим пов'язано. В бесіді по казці пояснити дітям значення слів; Пора, Рік, Круглий Рік.

Однією з важливих і актуальних проблем навчання дітей з ЗНМ є оволодіння ними образними виразами. Пояснення виразу «Круглий Рік» на основі «дерева року» стає зрозумілим дітям.

Адже, використання саме таких звертань надає нашому мовленню емоційне забарвлення. Фразеологізми, що зустрічаються частіше всього в художніх творах повинні стати окрасою дитячого мовлення.

Робота по введенню образних виразів в мовлення дітей проводиться в три етапи. На всіх цих етапах основою виступає «Дерево року».

В процесі цієї роботи вирішуються наступні завдання: визначення змісту словникової роботи, засвоєння переносного значення слова дітьми, вдосконалення якості зв'язних висловлювань дітей, становлення словесної творчості, розуміння текстів художньої літератури, формування інтересу до рідної мови у дітей, спільно з батьками. В подальшому дітей потрібно

знайомити з простими по змісту, доступними виразами з народно–розмовної фразеології.

Плануючи корекційну роботу в старшій логопедичній групі за лексичними темами, ми забезпечуємо постійне використання посібника, як на заняттях по ознайомленню з навколишнім, підгрупових логопедичних заняттях, індивідуальній роботі з дітьми. Він добре підходить для обігрування невеликих сюжетів, а також служить фоном для проведення різних дидактичних ігор, міні-вистав для пальчикового та настільного театру.

З початку роботи з посібником важливе місце посідає робота над звуковимовою. Вихователі, за завданням логопеда, підбирають такий лексичний матеріал і так вибудовують індивідуальну роботу з автоматизації поставлених звуків, щоб користь від використання посібника була максимальна. За кожне правильно виконане завдання «дерево» дарує дітям свої «насінинки» (фішки заохочення).

Не останню роль у корекції звуковимови грає мовленнєве дихання. Для його вдосконалення, на «гілках дерева» дітей чекають листочки, (сніжинки, пташки, квіти, тощо), які діти з задоволенням піддувають, здувають, або подихом заганяють на місце.

Багатство словникового запасу людини – ознака її високого інтелектуального розвитку. Тому роботі над розширенням і уточненням лексичних меж необхідно приділяти особливу увагу.

Напрямки словникової роботи за допомогою посібника: для збагачення словника використовується широкий спектр ігр. Наприклад: «Що виростало на дереві?». Дитина перераховує предмети, підбирає до них означення. Якщо лексична тема передбачає предмети, які не мають відношення до дерева, то ми можемо перетворити його в «Чудо – дерево», на якому виростають, ховаються у вітах, «живуть» ці предмети. Сюжет зразу набуває казкового забарвлення.

Для уточнення словника, поглиблення розуміння уже відомих слів, підібрані ігри в яких діти підбирають синоніми, антоніми, аналізують багатозначні слова.

Ігри плану «Добав словечко», «Що заховали віти?» «А що з іншого боку?», направлені на активізацію словника, використання якомога більшої кількості слів у мовленні кожної дитини, засвоєння сполучуваності слів з іншими словами, доцільність їх використання в конкретному тексті.

Наприклад: Дидактична гра «Склади картинку»

Мета: Уточнити, розширити і активізувати словник іменників, прикметників та дієслів по темі Осінь (Зима, Весна, Літо). Розвивати зв'язне мовлення - діалогічні вміння, слухову увагу, пам'ять, увагу, зорове сприйняття, мілку моторику. Виховувати бажання любити та охороняти рідну природу.

Обладнання: Муляжі овочів та фруктів, вирізані з картону зображення листя, квітів, тварин, трави, хмаринки і т. д., все що може характеризувати певний сезон. Листок-фон сірого кольору (Зима – синього кольору, Весна – блакитного, Літо – зеленого). Вирізаний силует дитини та деталі одягу.

Хід гри:

На столі стоїть Дерево Року, біля нього, відповідно сезону, атрибути, що характеризують кожну пору року. Дитина отримує картку-фон. Їй необхідно вибрати з дерева Року тільки ті атрибути, які на її думку характеризують дану пору року. За допомогою цих атрибутів дитина «малює» картинку на своєму листку, при цьому пояснює свій вибір в діалозі з вихователем та іншими дітьми.

Спочатку атрибути розкладені по секторам, відповідно своїй порі року, а як ускладнення - атрибути відповідної пори потрібно розкласти по різним секторам, що не відповідає характеристиці сезону. Картинку якої пори треба скласти, дитина дізнається, як відгадає загадку.

Наступний етап: дитина складає і описує картинку. В кінці підводимо підсумок і оцінюємо роботу.

Така гра буде допомагати уточнювати і розширювати уявлення дошкільників про частини року, про сезонні зміни, буде сприяти виправленню та корекції мовлення.

Велика увага в роботі з посібником приділяється індивідуальним «ігровим хвилинкам», де вихователі, орієнтуючись на проблеми дитини, показують недоцільність вживання не літературних слів, русизмів, виправлення помилок в словотворенні, наголошуваності та вимові слів. Педагогіка індивідуального впливу – це не пристосування головного змісту завдань розвитку мовлення до окремих дітей, а пристосування його методів і форм до особливостей кожної дитини, з тим, щоб максимально використати її можливості.

Перетворення «Дерева року» у казкову, чарівну галявину, або сцену театру відбувається коли читається літературний твір, чи «пальчики-чарівники» показують виставу по знайомій казці.

Від заняття до заняття змінюється якість виконаних граматичних завдань. Це спостерігається тому, що діти працюють не з розрізненими словами чи реченнями, а з конкретними предметами–замінниками, які оживають на «дереві» чи під ним. Наприклад: «Скільки пташок на дереві?» Дитина називає кількісний числівник з іменником – назвою пташки, узгоджуючи частини мови між собою.

Займатися граматиною необхідно недовго, так як це вимагає важкого розумового напруження. Іграм і вправам відводиться не більше 5-10 хвилин, вони мають складати тільки частинку гри - заняття з розвитку мовлення. Ігрові вправи повинні проходити жваво, невимушено. Не потрібно, при поясненні, вживати граматичну термінологію. Для того, щоб зацікавити дитину, потрібно в запропоновані фрази включати щось близьке і знайоме дітям. Один і той же програмовий зміст повторюється на занятті до повного зникнення помилки. Заняття повинні чергуватися за частинами мови.

До бажання розмовляти, висловлюватись, створювати мовленнєвий продукт спонукає дітей ігровий задум, сюрпризний момент, який «дерево» пропонує дітям.

Мотиваційний аспект пізнання значно підсилюється також завдяки тому, що тексти, підібрані для створення мовленнєвих ситуацій та побудови

комплексних вправ, поєднуються з різними видами художньої діяльності. Наприклад: аплікація - «Повернемо дереву листочки, які вкрав вітер», малювання перелітних птахів - «Розвеселимо деревце, якому сумно без друзів».

Формування вмінь діалогічного висловлювання відбувається в бесідах за змістом художніх творів, «дерево» може виступати фоном мнемо-таблиці, або екраном, що відтворює ключові моменти твору.

В грі «Що у тебе?» діти прикрашають кожен свою сторону дерева, відповідними атрибутами, коментуючи свої дії: «Я маю червоне соковите яблучко, а що є у тебе?». «А у мене виросла жовта, солодка груша, а що є у тебе?». «А у мене огірок, а у тебе?». «Ні, у тебе немає нічого, тому що огірок це овоч, а овочі на деревах не ростуть». Перекличка відбувається до тих пір, поки вистачить атрибутів. Перемагає той, хто підібрав більшу кількість визначених предметів. Можна підбирати овочі, фрукти, листя, квіти, птахів, сніжинки певної форми чи розміру і т. д.

Такі ігри забезпечують постійну взаємодію слова, наочності та дії, завдяки чому активізується уява, вдосконалюється граматична складова, активізується словник.

Така цілеспрямована, організована діяльність учнів ґрунтується на фундаментальному положенні К. Д. Ушинського: "Слово має виростати з думки, а думка – із спостережень за природою, самим собою та іншими людьми".

Майже кожна взаємодія дитини з «Деревом» закінчується грою з кольоровими прищепками. Ці ігри цікаві і корисні, вони розвивають мілку моторику рук, формують уявлення про колір, форму, величину, сприяють розвитку сенсорних відчуттів, стимулюють мовлення і уяву. Якщо причепити до прищепок різнокольорові кружечки, то вийдуть гарні квіти; а зелені трикутнички в парі з зеленими прищепками подарують нам ялинку. Фантазувати можна багато, але при цьому не забуваючи супроводжувати свої дії мовленням.

Якщо закріпити на прищепках фішки звукового чи складового аналізу, то вони приведуть нас до «дерева зачарованих слів». Розчарувати слова і оживити «дерево» можна тільки тоді коли підібрати слова (речення) до схем. Або «дерева прищепочки» прийшли на день народження до «дерева року» і принесли подарунки, які починаються на звук [Д]. Які це подарунки? Діти придумують слова на [Д]. Хто сказав правильно, закріплює прищепку на краю «дерева».

Основу описової розповіді про явища природи, тварин, рослин складають уявлення. Ці уявлення дітей накопичуються в процесі ознайомлення з предметами на заняттях та в повсякденному житті. При складанні описової розповіді найскладніше для дітей – це визначити послідовність викладу отриманих уявлень. Тому вихователь використовує модель, предметну або схематичну, яка закріплюється на «дереві», або біля «дерева», в залежності, що описується.

Якщо діти добре виконують завдання по предметній моделі, вихователь ускладнює завдання. Надаючи можливість для творчості. Тут моделлю уже служать схематичні зображення (предметно – схематична модель). Така модель має меншу кількість зображень : „кішка”, „веселка”, тарілка”, „людина” Її можна використовувати для складання оповідань про різні об’єкти .

Одним із варіантів роботи з даним посібником є гра « Що я знаю про цю пору року» .

Дитині пропонується доповнити «Дерево» предметами, що відповідають цій порі року. Для цього дитина підбирає необхідні атрибути і прикріплює їх до площини дерева. Інші діти викладають таку ж площинну картинку. Далі дитина складає речення, або описову розповідь по створеній картинці . А також можна зробити порівняння з картинками друзів, висловити свої міркування, спостереження, розказати чому, наприклад, він вибрав листочки або сніжинки, порахував кількість яблук чи квітів.

Розглянемо роботу з посібником на переказі. Починаємо роботу з простих знайомих казок. Наприклад «Колобок». Метою є виділення основних частин,

пошуку зв'язку між ними, складання схеми і, врешті, сам переказ. Щоб навчити дітей послідовно викладати сюжет, використовуємо наочні моделі. Педагог розповідає казку, а діти викладають символи – замісники героїв казки. Важливо, щоб дитина виклала символ, який відповідає конкретному епізоду, що саме звучить. Спочатку символами служать іграшки чи силуети, а потім вони замінюються геометричними фігурами. Якщо розповідь безпосередньо стосується «дерева» діти викладають розповідь – картину площинними зображеннями на липучках. При складанні картини дитині неодноразово доводиться прикріплювати і знімати атрибути, що допомагає розвитку сенсорних відчуттів і дрібної моторики, стимулює розвиток мовлення і творчі здібності дітей.

В подальшому аналогічно діти складають розповіді за сюжетною картинкою і складають творчу розповідь.

Під час навчання дітей складанню творчої розповіді, щоб зацікавити дітей вибираємо когось «Господарем дерева». Дитина від імені дерева має за допомогою схем-моделей розповісти, що відчуває дерево, які у нього є бажання.

Посібник «Круглий рік» підняв нашу роботу з дітьми-логопатами на вищий рівень. Його застосування допомогло дітям подолати проблеми зі своїм мовленням, а педагогам задоволення від виконаної роботи.

Висновки

Отже, хороше мовлення - найважливіша умова всебічного повноцінного розвитку дітей. Чим досконаліше оформлене мовлення дитини, тим легше йому висловити свої думки, тим ширше його можливості в пізнанні навколишньої дійсності, змістовніше та повноцінніше стосунки з однолітками і дорослими, тим активніше здійснюється його психічний розвиток.

Традиційно науковці і практики вбачали мету навчання дітей рідної мови та розвитку мовлення, на етапі дошкільного дитинства, в навчанні усного мовлення, як засобу спілкування та пізнання довкілля.

Корифеї вітчизняної педагогіки К.Ушинський та С.Русова пов'язували реалізацію цієї мети з формуванням «дару слова» - здатності зв'язно, логічно, граматично правильно висловлювати свою самостійну думку - шляхом виконання різноманітних вправ на найкращому літературно - художньому матеріалі.

У дітей джерело бажання вчитися – в емоційному забарвленні думки, їх розум виховується серед наочних образів, насамперед серед природи. Тому навчання і вдосконалення мовлення, в дитячому садку, має бути невіддільним від гри, фантазії, самобутньої творчості.

Послуговуючись досвідом видатних педагогів по системі роботи з дітьми-логопатами, передовим досвідом колег-дошкільників по розвитку та корекції дитячого мовлення, на основі рекомендацій Базового компонента дошкільної освіти та змісту інноваційних технологій, створений нами методичний посібник покликаний забезпечити знання дітей старшого віку із ЗНМ про природу і характерні особливості сезонів, про тваринний та рослинний світ, навчити дітей культурі мовлення, зв'язному мовленню, закріпити вміння складати невеликі розповіді за допомогою схем-моделей, вдосконалити звуковимову, розвивати мілку моторику, мовленнєве дихання, увагу, мислення, уяву, пам'ять.

Дошкільники вчаться розуміти образний зміст фразеологізмів, прислів'їв, приказок, метафор.

Пізнавальні здібності розвиваються за допомогою мовленнєво-творчої діяльності. Мовленнєво-творча діяльність організована з опорою на макет дерева, ілюстрації, схематичні малюнки, схеми-моделі, мнемо-таблиці.

Діти мають можливість проявляти свою мовленнєву творчість в іграх, в розігруваннях казок із предметами - замінниками, в епізодичних сценках, в роботі з літературними творами, під час яких увага дітей спрямовується на образні та мовні засоби твору.

У міру розвитку дитини збільшується його потреба в спілкуванні, що стимулює розвиток у нього мовленнєвих навичок. Вже до кінця дошкільного віку дитина повинна досягти такого рівня мовленнєвих умінь, який забезпечить їй необхідне структурне та смислове оформлення висловлювань в різних формах, що, в свою чергу, має забезпечити їй комфортне перебування в соціумі.

Педагоги нашої групи завжди пам'ятають, що мовлення - інструмент розвитку вищих відділів психіки зростаючої людини і роблять все для того, щоб забезпечити сприятливі умови для розвитку та корекції мовлення дітей-логопатів, навчити їх законів рідної мови, одночасно сприяючи розвитку інтелекту і вдосконаленню психо-емоційної сфери, готують ґрунт для успішного навчання в школі.

У дітей старшого дошкільного віку нашої групи із загальним недорозвитком мовлення підвищилася потреба в спілкуванні як з дорослими, так і з однолітками. Вони вільно володіють засобами комунікації.

Дані результати свідчать про необхідність більшого застосування ігрових технологій для розвитку пізнавально-мовленнєвої діяльності у дітей шостого року життя з ЗНМ.

Таким чином, можна говорити про те, що успішному розвитку мовленнєвої компетенції та пізнавальної активності у дітей із загальним

недорозвитком мовлення сприяла робота з використання навчально-методичного посібника «Круглий Рік».

ДОДАТКИ

Додаток 1

Гра «Пори року»

Мета: Розширити знання дітей про навколишній світ. Формувати просторово-часової орієнтації. Розширювати лексичні межі, активізувати пасивний словник. Розвивати мовлення, увагу, пам'ять, мислення.

Хід гри

Діти отримують картинки з певними зображеннями якоїсь із пір року, роздивляються їх і за сигналом вихователя розкладають на гранях «дерева». Аргументують свої дії, аргументовано виправляють помилку своїх товаришів, якщо така є.

Ускладнення: Вихователь дає словесну інструкцію, хто яку картинку візьме. Картинки тотожного змісту, але з незначними відмінностями відносно сезону. «Артем візьме картинку на якій є пташки, що летять від сонечка, жуки з головками вверх, та дерева з маленькими салативими листочками.» І так для кожної дитини. Діти беруть картинки, згідно інструкції, пояснюють яку пору року вони вибрали і чому.

Гра «Круглий рік»

Мета: Вчити доречно вживати в мовленні фразеологізми. Розширити знання дітей про оточуюче. Формувати просторово-часової орієнтації. Розширювати лексичні межі, активізувати пасивний словник. Розвивати мовлення, увагу, пам'ять, мислення.

Хід гри

Дітям пропонуються кубики різного кольору і величини. Вихователь пропонує дітям розставити кубики: Білий замість Зими, Зелений замість Весни, Червоний замість Літа, Жовтий замість Осені, в заданій послідовності, так як змінюють один одного сезони. Діти повинні пояснити чому вони ставлять

кубики в такій послідовності і розповісти що за чим іде: «За зимою іде весна, за весною іде... » Підводять підсумок: «Минув круглий рік».

Ускладнення Вихователь пропонує в середину кола поставити деревце з прищепок і навколо першого кола покласти коло з більших кубиків, а наступне з ще більших. Діти викладають. Рахують кола і кажуть скільки деревцю-прищепці повних років.

Гра «Ідемо гуляти»

Мета: Розширити знання дітей про призначення різного одягу. Формувати просторово - часової орієнтації. Розширювати лексичні межі, активізувати пасивний словник. Розвивати мовлення, увагу, пам'ять, мислення.

Хід гри

Дитині пропонуються різний ляльковий одяг і лялька Зима (Весна, Літо, Осінь). Дитині необхідно вибрати ті предмети які одягають зимою, а також звернути увагу на те для кого цей одяг – для хлопчика, чи дівчинки. Дитина коментує свій вибір.

Гра «Осінні подарунки»

Мета: Розширити знання дітей про гриби. Вчити утворювати нові слова за допомогою префіксів. Формувати вміння описувати предмет за схемою. Розширювати словник ознак. Розвивати увагу, пам'ять, мислення.

Хід гри

Дитина - ведучий дістає картку з зображенням гриба і описує його за допомогою схеми, розміщеної на «дереві». Діти уважно слухають і той хто впізнав гриб, ставить його муляж під дерево. Наступним описує гриб той, хто правильно відповів.

Аналогічно проводяться ігри по іншим лексичним темам: Овочі, Фрукти, Птахи і т. д.

Ускладнення: Діти роблять порівняльний опис – « У нього червона шапочка, але він їстівний. Його потрібно варити, але його назва каже „з’їж мене сирим,.... .»

Дидактична гра: «Який місяць пропущений? »

Мета:

Викликати у дітей інтерес до вирішення поставленого завдання. Вчити дітей шляхом зорового і розумового аналізу кольорових секторів пори року знаходити і називати закритий місяць, на основі співвіднесення його назви з кольоровим позначенням. Закріплювати знання дітей про послідовність місяців пори року. Вправляти в умінні розрізняти світлі і темні відтінки основних кольорів.

Зміст гри:

Розглянути з дітьми коло з кольоровими секторами пір року. Запропонувати дітям назвати колір пори року і відтінки кольорів, що позначають кожен місяць. Потім діти закривають очі, в цей час ведучий закриває один з кольорових секторів білим папером. Діти відкривають очі і визначають пору року і місяць закритого сектора.

Дидактична гра: «Так буває чи ні? »

Мета:

Розвивати логічне мислення, вміння помічати небилицю, доводити, чому так не буває. Закріплювати вміння узагальнювати поняття - фрукти. Вчити класифікувати кісточкові та зерняткові фрукти.

Зміст гри:

- Сонце пече, липа цвіте. Жито встигає, коли це буває? (Літо)

Подивіться уважно на дерево і скажіть, яка частина дерева позначає літо.

- Чому так думаєте?

- Що за плоди дозріли на ньому?

- Ростуть вони на дереві одному?

- Дай терміново відповідь: в житті так чи ні?

Запропонувати дітям уважно розглянути плоди, назвати їх одним словом (фрукти) потім все перерахувати (яблуко, груша, вишня, абрикос).

Відповісти на поставлені питання. виправити помилки.

- На дереві вирости яблука, як називається дерево? (Яблуня)
- Якщо на дереві вирости груші, то дерево називається? (Груша) і т. д.

Потім запропонувати дітям зібрати в одну корзинку кісточкові фрукти, а в іншу зерняткові фрукти.

Дидактична гра: «Що де? »

Мета: Вправляти в умінні правильно орієнтуватися в мікропросторі, диференціювати поняття *вгорі, внизу, ліворуч, праворуч, над, під, близько, між*. Розвивати уміння міркувати, аргументувати свої відповіді.

Зміст гри:

1. Ведучий показує картинку із зображенням предмета, дитина розповідає, де на дереві знаходиться цей предмет, щодо себе.
2. Запропонувати дитині назвати всі предмети, які знаходяться на дереві (вгорі, внизу, ліворуч, праворуч, над, під, близько, між).

Дидактична гра: «Склади розповідь»

Мета: Спонукаати дітей до складання розповіді про пори року. Вчити дітей складати речення та об'єднувати їх в зв'язну розповідь, чітко вибудовувати композицію. Розвивати у дітей мовну активність, зорову пам'ять, активізувати словник з даної лексичної теми.

Зміст гри:

Запропонувати дітям вибрати на дереві ігрове поле з одним із пір року. Підібрати до даного часу року картинки і предмети, що відображають сезонні зміни в природі, розкласти і розвісити їх на дереві. Запропонувати дітям за

допомогою опірних картинок вибудувати мнемо-доріжки на магнітній дошці. І потім вже скласти розповідь - опис за даними пори року.

Дидактична гра: «Одягни ляльок на прогулянку»

Мета: Вчити дітей впізнавати і називати предмети чоловічого та жіночого одягу, практично діяти з ними, отримуючи додатковий інформацію через дотиковий аналізатор (фактура матеріалу, виділяти частини одягу (рукав, кишеня, гудзик, комір та ін., Визначати колір, форму, величину, просторове положення частин (правий рукав, лівий рукав, верхній гудзик і т. д.). Тренувати в умінні складати алгоритм послідовного одягання на прогулянку.

Виховувати бажання дбайливо поводитися з одягом і утримувати її в порядку.

Зміст гри:

Ляльки хочуть піти гуляти. Давайте допоможемо їм одягтися на прогулянку. Виберіть, одяг, який потрібно одягнути на ляльку дівчинку, та на ляльку хлопчика. Який одяг ви вибрали? (Влітку, восени, взимку, навесні)

Запропонувати дітям з окремих картинок скласти алгоритм одягання на прогулянку відповідно пори року.

Потім діти послідовно одягають на ляльок одяг.

Дидактична гра: «Дізнайся за описом»

Мета: Закріплювати знання дітей про пори року, сезонних змінах. Вчити дітей вгадувати і описувати предмет за його характерними ознаками. Розвивати увагу, спостережливість, кмітливість, дрібну моторику рук.

Зміст гри:

День сьогодні незвичайний, здивувати хочу вас.

І в пригороду пречудову вирушати уже час.

Ось у нашому садочку чудо-дерево росте.

Діти його добре знають, і загадку відгадають.

Перед початком гри можна обговорити про який час року піде мова, або ж ведучий (вихователь або дитина) сам називає пору року, а потім вже дає опис предмета, не називаючи його, решта дітей, мовчки на листочку паперу малюють відгадку. Хто перший правильно відгадав і схематично намалював задуманий предмет, знаходить його в коробці, вішає (кладе) на ігрове поле і стає ведучим.

Дидактична гра: «Коли це буває? »

Мета: Закріпити уявлення дітей про послідовність (циклічності) змін у природі навесні, влітку, взимку, восени за істотними ознаками. Вчити дітей співвідносити опис природи у віршах чи прозі з певним часом року. Формувати вміння знаходити картинки із зображенням ознак пори року. Розвивати зорове сприйняття, слухову увагу, швидкість мислення.

Зміст гри:

1. Вихователь дає короткий опис пори року в прозі, віршах або загадках, діти їх відгадують, і вибирають картинки із віконечок, і предмети із зображенням відповідних ознак пори року розвішують або розкладають їх на ігрове поле.

2. У грі беруть участь 4 дитини. Вони самостійно обирають одну з частин дерева (весна, літо, осінь, зима). Із загальної кількості предметів і картинок вибирають ті, які відповідають кожній порі року. Потім перевіряють один у одного правильне виконання завдання.

Гра: «Добери потрібний колір»

Мета: розвивати дрібну моторику рук, вміння асоціювати місяць з певним кольором, закріплювати назви кольорів та їх відтінків, виховувати посидючість.

Зміст гри: Вихователь ставить перед дітьми кошик з прищепками, діти повинні відшукати потрібний колір прищепки та причепити до відповідного сектору на макеті. Діти можуть виконувати це завдання на швидкість, відповідаючи кожен за різну пору року.

Гра: «Подих»

Мета: Вправи на розвиток дихання

Зміст гри: На кожному із секторів розміщують звисаючі предмети характерні кожній порі року(зима – сніжинки, осінь – листочки, весна – дощ, літо - квіти), діти обирають певний сектор, дмухають на предмети імітуючи вітер. Дують за завданням вихователя: потужно, довго, поривчасто і т. д.

Дидактична гра: «Святковий концерт »

Мета: Розвивати зв'язне мовлення

Зміст гри: Вихователь обирає на дереві пору року і відповідно вдягнену ляльку та пропонує показати для неї святковий концерт. Діти по черзі розповідають вірші, загадують загадки про цю пору року.

Додаток 2

Підгрупове заняття в старшій логопедичній групі

Тема: Предметний ряд.

Мета: Уточнити уявлення дітей про склад певного предметного ряду, вчити бачити ряд зліва направо. Ввести в активний словник дітей нові слова: *ряд, початок, середина кінець*. Продовжувати вчити дітей користуватися набутими знаннями у практичній діяльності. Формувати вміння будувати власні зв'язні висловлювання. Виховувати увагу, уміння слухати, бажання вчитися.

Обладнання: Макет «дерево року», фігурки настільного театру та шапочки до казки «Ріпка», іграшки та трафарети для складання іграшкового ряду. ТЗН, аудіозапис «Звуки лісу».

Словник: ряд, початок, середина, кінець, поряд.

Попередня робота: читання і обговорення казки «Ріпка».

Хід заняття

Організаційний момент: Звучить аудіозапис «Звуки лісу». Запрошення деревом дітей до подорожі. Визначення проблеми – хто за ким буде іти.

Основна частина: Розігрування казки «Ріпка» та визначення місць в ряду її персонажів. **Мета:** розкриття поняття РЯД та його частин.

Дидактична вправа «Хто пішов, а хто прийшов?» **Мета:** Уточнити і закріпити розуміння значення слів МІСЦЕ і РЯД, спонукати дітей вживати слова ПЕРЕД, ПІСЛЯ, МІЖ, ввести в мовлення слово ПОРУЧ.

Під «деревом» розміщені герої казки «Ріпка», а на дереві ряд різних пташок. Діти спостерігають зникнення з ряду будь-якого героя і відтворюють ряд по пам'яті.

«Як пташки прилітали їсти Ріпку?»

Після роботи з персонажами казки діти пропонують логопеду, як викласти ряд з пташок - від більшої до меншої і навпаки, вживаючи у мовленні різні слова - позначення місця.

Мовно-рухова гра «Зроби так як я скажу» *Мета: вироблення в дітей практичних навичок і умінь орієнтуватися у предметному ряду.*

Діти одягають шапочки героїв казки і вибудовують свій ряд. По команді логопеда міняються місцями.

Робота з роздатковим матеріалом: *Запропонований ряд: лялька, ялинка, ведмедик.*

Діти виконують вказівку логопеда і будують свій ряд. *Бесіда:*

- Що стоїть на початку ряду?
- Що стоїть посередині ряду?
- Що стоїть в кінці ряду?
- Що стоїть після Ялинки?
- Що стоїть перед ведмедиком?
- Що стоїть між лялькою і ведмедиком?
- Назвіть сусідів ялинки.
- Діти послухайте уважно віршик і скажіть, хто ж їхав першим?
- Їхали ведмеді на велосипеді, а за ними кіт, їхав як не слід.
- А за ним вже комарі їхали на пузирі.
- То хто ж був першим,... а хто після кота?... хто їхав перед котом?...хто їхав перед комарами?

Заключна частина. Підведення підсумків.

Фронтальне заняття в старшій логопедичній групі

Тема: Переказ тексту розповіді «Мишки» (за К. Д. Ушинським)

Програмовий зміст: Формувати навички зв'язного, послідовного переказу тексту з опорою на графічні схеми. Розвивати інтонаційну виразність мовлення. Закріплювати навички граматичного узгодження слів. Розвивати увагу, пам'ять, логічне мислення, творчу уяву.

Обладнання: макет «дерево», предметні картинки, іграшки kota і мишей, півня, корови, лисиці, зайчика, графічні схеми, схеми для інтонаційних вправ, шапочки «кота» і «мишок» для рухливої гри, кольорові прищепки.

Попередня робота: Вивчення лексичної теми «Домашні тварини», розгляд ілюстрацій по лексичній темі, розучування рухливої гри «Кіт Васька», знайомство з графічними схемами, інтонаційні ігри.

Словник: нірка, волочаться, протягнути, сухар.

Хід заняття

Організаційний момент. Створення емоційного фону заняття. Розвиток словесно-логічного мислення.

Логопед: Сьогодні на нашому дереві виріс біленький листочок. А ми знаємо – це означає, що я прочитаю вам розповідь. Хочете дізнатись про кого? Тоді відгадайте загадку.

Шубка сіренька, хвостик довгенький,
У нірці шурхотить, щоб котика розбудить. (Мишка)

Читання адаптованого тексту розповіді, без установки на увагу і запам'ятовування, розвиток мимовільної уваги і пам'яті.

- Послухайте розповідь про мишенят:

Зібралися мишки біля своєї нірки. Очки у них чорненькі, лапки маленькі, гостренькі зубки, сіренькі шубки, а хвостики довгі. По землі волочаться. Думають мишки: «Як це сухарик в нірку протягнути?»

Ой, бережіться, мишки! Кіт Васька недалеко. Він вас дуже любить, хвостики вам помне, шубочку вам порве.

Бесіда по змісту. Розвиток діалогічного мовлення. Формування вміння відповідати на запитання простою фразою.

Діти відповідають на запитання по змісту тексту. (Логопед викладає під деревом, біля зображення нірки, іграшкових мишенят з кіндер-сюрпризів та іграшку kota.)

- Хто це? (Це мишки)
- Де мишки зібрались? (Мишки зібрались біля своєї нірки)

- А які у мишок очки? Які у них лапки? А зубки які? Шубки які? А які хвостики у мишок? Про що мишки думали? А кого ж мишкам потрібно боятися? Чому його потрібно боятися? Що він може зробити мишкам?

Виділення дійових осіб твору. Розвиток уваги, пам'яті, логічного мислення.

- Діти у вас на столі є картинки. Відберіть ті, які підходять нашій розповіді. Відібрані картинки з мишками і котом прикріпимо до парканчика з прищепок.

Логопед бере велику іграшку Мишки і пропонує дітям її роздивитися.

Утворення іменників у Орудному відмінку.

- Дивиться мишка (чим?) (очками)
- Рухає мишка (чим?) (лапками, хвостиком)
- Кусає мишка (чим?) (зубками)
- Тільце у мишки покрито (чим?) Шубкою? А шубка з чого? З шерсті. То як правильно сказати? Шерстю.

Вправа «Тихо – голосно» Розвиток інтонаційної виразності мовлення.

Логопед показує дітям знайомі дітям схеми «голосно» - барабан,

«тихо» - перекреслений барабан.

- Діти, давайте попередимо наших мишенят, що кіт Васька недалеко. Скажемо голосно «Бережіться, мишки!».

Логопед показує схему «голосно», «тихо». Логопед довільно по чергово мінєє схеми. Діти відповідають спочатку хором, потім індивідуально.

Рухлива гра «Кіт Васька» Координація рухів з мовленням, розвиток творчої уяви і артистизму.

- Діти, пограємо у гру «Кіт Васька». Ви будете «мишками», а «котом» - Костя.

Діти - «мишки» стоять з однієї сторони кімнати, «Кіт» з іграшкою в руці з іншого боку іде на носочках, повертає іграшку то вліво, то вправо, м'явчить.

Діти :- Ходить Вася біленький, хвіст у Васі сіренький.

- *Хоче Вася спати, спати спочивати.*

«Кіт» сідає на стільчик в кінці кімнати і «засинає»

Діти промовляючи, підходять до «Кота»

- *Очки закриваються, спить чи прикидається?*
- *Зубки у кота гострі і страшні,*
- *Тільки мишки зашкребуть, котик Васька тут як тут ШШ-ШШ-ШШ*

(Діти імітують шкрябання)

«Кіт» встає і з криком «Зараз всіх вас половлю!» біжить за «мишками». «Мишки» тікають.

Повторне читання розповіді з установкою на увагу і запам'ятовування. Вибудова графічного плану розповіді. Розвиток слухової та зорової уваги і пам'яті.

- *Я розповім вам розповідь ще раз, а ви постарайтесь її запам'ятати.*

Допоможуть вам в цьому схеми-павутинки з нашого дерева.

Логопед розповідає і разом з дітьми складає мнем-одоріжку.

Переказ розповіді дітьми. Розвиток зв'язного мовлення, пам'яті.

Діти переказують розповідь по ланцюжку (парами, індивідуально).

Підсумок заняття: – Чому ви сьогодні навчилися?

Логопед дає диференційовану оцінку діяльності дітей.

Завдання вихователям від логопеда:

- *Вправляти дітей у вибудовуванні графічної мнемо-доріжки.*

Повторити розповідь з опорою на графічний план.

Вправляти дітей в інтонаційній виразності.

Повторити моделюючі ігри з картинкою трансформером.

Гра – заняття:

Розповідь-опис про овочі.

Мета : Вчити описувати овочі, називаючи їх найхарактерніші ознаки. Вправляти у складанні речень із прикметниками та дієсловами. Розвивати мільку моторику. Виховувати повагу до праці.

Хід заняття

Створення ігрової ситуації з Деревом Року - приходу хлопчика-Вересня :

Мене Вереснем всі називають,

І шанують мене й поважають,

Бо несу я в комори малятам

З поля й саду врожаї багаті.

Пригощайтесь смачним урожаєм –

Овочами я вас пригощаю!

- Що приніс нам Вересень ми дізнаємося коли відгадаємо загадки.

Загадування загадок про овочі, які лежать прикриті в корзинці.

- Як на неї подивлюся, то сльозами враз заллюся (цибуля).

- Сидить дівчина в коморі, а коса її надворі (морква).

- Сто сорочок, сто хусток, а одна нога (капуста).

- Без вікон, без дверей, повна хата людей (огірок).

- Без рук, без ніг, а по тичці в'ється (горох).

Розповідь про овочі

Діти називають всі овочі. Вихователь пропонує по черзі взяти один овоч і розказати який він. *Запитання :*

- Капуста яка ? (біла, соковита, хрумка, свіжа, смачна).

- Огірок який ? (зелений, довгастий, соковитий, смачний, пахучий).

- Морква яка ? Цибуля яка ? і т.д.

Узагальнення : ОВОЧІ, ГОРОДНІ РОСЛИНИ.

Ігрова вправа "Влаштування городу"

(Вихователь під Деревом бере торбинку в якій площинні зображення овочів) :

- Діти я по черзі буду давати вам овочі, а ви розкладіть їх у себе на городі як вам подобається, а потім розкажете нам в якому місці городу ви їх розмістили.

Ось вам морквина - Червона спина, чубчик зелений.

Ось біля мене ріпки листочки та огірочки.

Далі капуста виросла густо.

З боку в рядочку трошки горошку,

Стручки по порядку звисли на грядку,

Сплять в них маленькі зерна гарненькі...

Скільки смачного в мирі і згоді,

Виросло, діти, в нас на городі !

- Софія, то що у тебе виросло на городі?

Складання описових розповідей типу :

- Це огірок. Він зелений, довгастий, соковитий і смачний.

Огірок їдять свіжим, солять. З нього роблять салат. Він росте біля моркви, поруч з горохом.

- Діти, я пропоную вам посадити ще одну городню рослину, та посадимо ми її за допомогою пальчиків:

Пальчикова гра «Ріпка»

- Ріпку ми саджали (пальчиками, зібраними в пучок натискати на середину долоні іншої руки),
- Ріпку поливали (злегка постукувати пучками однієї руки по долоні іншої),
- Ріпка проростала (пальчики зібрані до купи розкриваються, імітуючи велику округлу ріпку),
- Міцною виростала (пальчики-крючечки однієї руки зачіплюються за такі ж пальці іншої і з силою тягнуть кожен в свою сторону)

Дидактична гра «Впізнай на смак» (розвиток смакових аналізаторів):

- Діти, Вересень приніс нам ще подарунки, але тепер він хоче, щоб ми дізналися що це, посмакувавши ними. (Діти з закритими очима куштують шматочок огірка, помідори, цибульки, моркви і т. д.)
- Дякуємо тобі Вересень за такі цікаві подарунки і запрошуємо погратись у рухливу гру «Збери урожай» (гра-естафета).
- Діти двох команд навипередки переносять овочі, передаючи одне одному корзинки.

Заняття з розвитку мовлення в старшій групі

Тема: **Настрої Круглого року**

Мета: Вчити дітей висловлювати свої судження складними реченнями, опираючись на схему розповіді. Закріпити та розширити знання дітей про пори року, особливості погоди. Формувати вміння уважно слухати думку своїх друзів; збагачувати словник, розвивати вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; виховувати любов до природи, естетичні смаки, творче мислення, пам'ять, увагу, спостережливість.

Обладнання: Дерево року, малюнки з зображеннями пір року, лялька-символ пори року, розмальовки «Що переплутав художник?», символи погоди для ігрової вправи «Погода-центр», муляжі для ігрової вправи «Знайти зайвий предмет», вірші про пори року, деформовані речення, фішки реагування.

Хід заняття:

Організаційний момент.

Привітання:

– Любі діти, до нас

Завітали гості щирі –
 Привітаймо в добрий час
 посмішками й миром.
 Доброго дня, усіх ми вітаємо
 Здоров'я і миру, усім ми бажаємо!

Вступна бесіда

Читання загадок

1) Біла красуня снігу намела,
 Річку заморозила, ялинку принесла. (Зима)

2) Коли пташки прилетіли,
 Пісеньку загомоніли,
 І ведмідь у лісі темнім
 Прокинувся вже від сну
 Значить промінець тепленький
 Запросив до нас....(весну)

3) Хто це зранку в полі ходить,
 Ніжним голосом виводить,
 Каже: «Червню мій синочку,
 Грій Зеренця в колосочку;
 Просить : «-Липню, любий сину,
 Дбай про бджілок, мед, вощину»
 Молить серпня: « О синашу!
 Всю збери пшеницю нашу!
 Хто, хто в полі неокраїм
 Так турбується врожаєм?» (Літо)

4) Ясне сонце не гріє,
 Холодок повіва,
 Засихає, жовтіє на узліссі трава,
 Небо втратило просинь -
 Наближається...(Осінь)

*Читання казки: «Круглий Рік» з демонстрацією «Дерева року»
(Додаток 4)*

Бесіда за казкою:

- Хто з сестер вам більше сподобався? Чому?
- Чи є хто-небудь в казці хто вам не сподобався? Чому?
- Які подарунки дарує нам Зима, Весна, Літо, Осінь?
- Як ви думаєте, чому людям було погано без дочок Року?

Фізкультхвилинка : «Дерева чекають весну»

(Під музичний супровід «Пори року»)

Ігрова вправа «Погода-центр» (робота в парах)

- Діти у вас є картки з умовними позначеннями погоди. Уявіть собі, що ви ведучі погодного центру і вам необхідно розповісти, яка буде погода в ту пору року, яка є у вас на великій картинці.
- Діти згідно схеми розповідають про погоду (значення умовних позначок їм відоме) і виставляють умовні позначки, створюючи свою модель погоди, розказують, якій порі року вона присвячена.

Робота з роздатковим матеріалом

Ігрова вправа «Знайди зайвий предмет»

Вихователь називає кожен стіл за яким сидять діти: зима, весна, літо, осінь. У кожної дитини на тарілочці маленькі муляжі овочів, фруктів, грибів, комахи, сніжинки, листочки, квіти і т.д.. Діти сортують свої предмети і вибирають те, що не підходить їхньому сезону. На прохання вихователя діти відповідають, що у них зайве.

- У мене зайве яблуко. Яблука взимку не ростуть. Я подарую яблуко Петі, тому що він сидить за столом Осені.

Робота з деформованими реченнями.

Вихователь читає речення, діти уважно слухають речення, піднімають фішки реагування, коли чують неправильне речення, промовляють правильний варіант.

Гра «Що переплутав художник»

Діти розглядають дві картинки і розфарбовують тільки правильний варіант.

Підсумки роботи на занятті

Додаток 3

Поради батькам дітей з вадами мовлення по організації гри-заняття в сім'ї

(За методикою О. Барташнікової)

- Пам'ятайте що, саме в дошкільний період мовлення дитини розвивається найінтенсивніше , а головне воно гнучке для подолання мовленнєвих вад. Тому чим раніше ви звернетесь за допомогою до спеціаліста , тим швидше дитина оволодіє правильним мовленням.

- Організуйте постійне , добре освітлене робоче місце. Акуратно і зручно розмістіть ігровий матеріал, приберіть зі столу зайві речі , вимкніть радіоприймач і телевізор, подивіться на годинник , щоб зорієнтуватися , скільки часу триватиме заняття-гра.

- Не забувайте, що дитина тільки-но починає вчитися правильно розмовляти , і ваше завдання – допомогти їй у цьому.

Під час виконання ігрових завдань, (особливо на початкових етапах,) у неї можуть виникати труднощі . Не акцентуйте увагу на цьому, не дорікайте , коли в неї щось не виходить , якщо чогось вона не вміє.

- Не повторюйте за малюком неправильну вимову звуків. Розмовляйте з ним чітко ,виразно, спокійно, неголосно, не поспішаючи. Своєчасно, ненав'язливо виправляйте помилки .

- Кожна дитина – індивідуальність . Її розвиток відбувається за власними законами. Тому не порівнюйте свого малюка з однолітками, які можливо, випереджають його у своєму розвитку.

- Ніколи не відмовляйте дитині в проханні погратися з нею. Спочатку самі ознайомтеся зі змістом гри, її правилами і тільки потім своїми словами поясніть дитині , як грати в цю гру. Якщо потрібно проведіть попередню бесіду . Так ви емоційно підготуєте малюка до гри.

- Запропонуйте йому віршик, загадку, лічилку, закличку. Хай малюк вивчить їх разом із вами. Заохочуйте словесну творчість дітей, спонукайте їх до самостійного складання закличок та лічилок

- Радійте кожному успіхові дитини разом із нею.

- Якомога більше розмовляйте з дитиною, спонукайте її до запитань. Переконайтесь, що малюк розуміє значення всіх слів. За потреби у присутності дитини зверніться до словника.

- Ігрові завдання не повинні бути занадто простими (малюкові нецікаво їх виконувати) чи складними (дитина відчуватиме невпевненість у своїх силах). Добирайте навантаження таким чином, щоб воно відповідало віковій, мовленнєвій і психофізичним можливостям дитини, було цікавим та доступним для сприймання. Фантазуйте, придумуйте власні варіанти ігор, аналогічні тим, які викликають особливі труднощі у вашої дитини. Адже найкраще знаєте свого малюка саме ви.

- Пам'ятайте що у дошкільників із мовленнєвими порушеннями страждають всі психічні процеси. Тому під час мовленнєвих завдань дитині потрібно давати більше часу для роздумів. Не слід підганяти її з відповіддю, краще повторити завдання ще раз і, тільки після невдалих багаторазових спроб натякніть в якому напрямку слід шукати вирішення цього завдання. Виявляйте свою кмітливість.

- Може статися, що дитина не спроможна виконати завдання. Запропонуйте їй полегшений варіант. Якщо ж і він не вдається – відкладіть гру і поверніться до неї завтра. Коли і наступного разу він не зможе виконати завдання, незважаючи на ваші натяки й підказки, докладно поясніть спосіб вирішення, запропонуйте спочатку легший, а потім ускладнений варіант. Через деякий час варто повернутися до цієї гри, аби переконатися, що дитина справді добре засвоїла навчальний матеріал.

- Не примушуйте дитину продовжувати гру, якщо в неї щось не виходить або вона втомилася. Внаслідок примусу у малюка виникає страх перед можливим покаранням, і вся його енергія піде не на розумову роботу, а

на подолання не бажання продовжувати заняття. Це призводить до того, що дитина часто відволікається, робить багато помилок. Будьте терплячими, не виявляйте негативних емоцій, адже це може призвести до ще більшого ускладнення мовленнєвого порушення – заїкання або неврологічних розладів. Намагайтеся переключити увагу дошкільника на інший вид роботи.

- Проаналізуйте свою тактику і ліквідуйте перешкоди, які заважають вашій співпраці з малюком. Запам'ятайте золоте правило організації і керівництва будь-якою діяльністю дитини, в тому числі й грою: дитині має бути цікаво і комфортно! Тільки за такою умови розвиток усіх сторін особистості малюка буде повноцінним.

- Відзначайте всі досягнення дитини під час гри. Не будьте байдужими та пасивними. Стимулюйте дитину в розумній мірі.

- Намагайтесь об'єктивно оцінювати свою дитину, відзначайте сильні та слабкі риси її характеру. Лише так ви зможете виявити шляхи використання одних і коригування інших.

- Навчайте за допомогою активної дії і живого невимушеного спілкування. Саме так дитина навчиться правильно розмовляти, опанує рушійні фактори розвитку – три «само»: самоконтроль, самооцінка, самовдосконалення.

- Не соромтеся звертатися за допомогою до педагога. Адже тільки завдяки співпраці спеціаліста й батьків, використанню цікавих і доступних видів роботи, у дітей нормалізується процес оволодіння мовленням.

Додаток 4

Твори художньої літератури

Казка "Чотири дочки року". (Аліна Вересова)

Давним-давно було так: сьогодні сонечко припікає, квіти розквітають, пташки співають, а наступного дня холод, сніг - все перебивають. Потім спека, та така, що річки пересихають. Наступного дня проливний дощ... люди від цього дуже страждали.

Високо-високо в небі, в Захмарному палаці жив цар на ім'я Рік. Цареві було дуже шкода людей, і він вирішив послати на землю одну зі своїх дочок, щоб вона допомогла людям навести порядок. Дочок було у царя чотири. Всі вони були розумні, добрі та гарні, тільки не були схожі одна на одну.

Перша дочка любила одягати білі, сині та сріблясті плаття. Вона вміла розсипати скрізь пухнастий сніг, сковувати річки гладенькою, як дзеркало, кригою і охороняти сон природи. Звали її Зима.

Друга дочка була веселою та грайливою. Вона вдягалась у ніжні зелені та рожеві плаття. Вона вміла розтоплювати сніг та кригу, скликати перелітних птахів та дарувати перші квіти. Її звали Весна.

Третя дочка теж була весела та шумна. Вона вдягалась в яскраві плаття. Дарувала багато тепла та світла, багато квітів та ягід. Її ім'я було Літо.

Останню доньку Року звали Осінь. Вона була дуже сумна. Вміла проливати дощ, заколисувати природу та дарувати багато овочів та грибів.

Цар ніяк не міг вирішити, яку ж із дочок послати на Землю. Він довго думав і вирішив так: на Землі повинна побувати кожна із дочок, а потім люди самі виберуть, кого з них залишити. Сказано - зроблено. І ось всі дівчата по черзі відправляються на Землю: Зима, Весна, Літо, Осінь.

Нарешті прийшов час вибрати. Цар став питати людей: "Сподобалась вам зима? Що доброго та, що поганого було?" Люди відповіли: "О, величний царю, твоя дочка Зима принесла нам холод, в нас не було квітів та плодів, відлетіли

птахи. Але вона подарувала нам ковзання на ковзанах, катання на санчатах та лижах, гру в сніжки та прекрасне свято - Новий рік. Ми полюбили Зиму.

- Що скажете ви про Весну - мою другу дочку? - спитав цар.

- Коли прийшла Весна, розтанув сніг та стало брудно, розлились ріки і нас затопило. Але знову стало тепло, повернулись додому пташки, розквітли квіти, розпустились листочки на деревах. Твоя донька Весна прекрасна, - відповіли люди.

- Чи сподобалась вам моя дочка на ім'я Літо? - запитав цар.

- Так, величний царю, ми її полюбили. Нас кусали мухи і ми боялись грози, але нічого приємнішого за купання в річці, нічого смачнішого соковитих ягід і гарнішого літніх квітів та метеликів ми не бачили.

- І, нарешті, Осінь. Що ви скажете про неї?

- Восени знову стало прохолодно, почалися дощі і стало брудно, відлетіли птахи. Але ліс одягнув гарне червоне, жовте та багряне вбрання. Це так прекрасно. В нас було багато овочів, фруктів, грибів та горіхів. Осінь хоч і сумна, але ми її теж полюбили.

Задумався цар. Й насправді, як бути? Людям всі дочки сподобались, а разом правити вони не можуть. Цар був дуже мудрий і справедливий. Він знайшов вихід та повідомив своє рішення людям: "Від сьогодні нехай кожна з моїх дочок приходить на Землю в свій час на однаковий термін". З того часу так і повелося: гостюють у нас по черзі зима, весна, літо та осінь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алябєва О.О. Розвиток дієслівного словника у дітей з мовленнєвими порушеннями. Москва 2009
2. Аксєнова Л.И., Архипов Б.А., Бєлякова Л.И. и др.; Под ред. Н.М.Назаровой. Специальная педагогика/ – М.: Издательский центр «Академия», 2004.
3. Бєляєва О., Котлярова Т. Розвиток зв'язного мовлення дітей зі складним дефектом// Дефектолог. - 2008. № 6 – с.24-28
4. Богуш А.М., Григоренко Г.І. Запрошуємо до розмови: Посіб.для роботи з дошкільниками. – К.: Освіта, 1997. – 152с.
5. Богуш А.М., Орланова Н.П., Зеленко Н.І., Лихолєтова В.К. Методика розвитку рідної мови і ознайомлення з навколишнім у дошкільному закладі. Київ, «Вища школа», 1992
6. Волкова Л.С. Логопедия: Учеб.пособие для студентов пед. Ин-тов по спец. «Дефектология». – М: Просвещение, 1989.-528с.
7. Гавриш Н. Розвиток мовлення та навчання дошкільнят рідної мови: мета і завдання.
8. Горєлова А. Формуємо зв'язне мовлення.// Дошкільне виховання. – 2004. № 4 – с.15-17
9. Гаркуша Ю.Ф. Корекційно-педагогічна робота в дошкільних закладах для дітей з порушеннями мовлення. Москва 2011
10. Ефимєнкова Л.Н., Мисаренко Г.Г., Организация и методы коррекционной работы логопеда на школьном логопункте: Пособие для логопеда.- М.: Просвещение, 1991.- 239с.
11. Калмикова Л. Розвиток описового мовлення.// Дошкільне виховання. – 2003. № 4 – с.19-21
12. Когут М.В. Принципи розвитку мовлення та навчання дітей дошкільного віку рідної мови.// БВДС «Мовленнєва веселка». – 2006. № 1-2.- с.1-5

13. Козіна І.В. Лексичні теми по розвитку мовлення дітей. Москва 2010
14. Лещенко О.М. Методика навчання рідної мови і грамоти. – « Вища школа», Київ - 1972
15. Лопатинська Н.А., Маковецька Н.В. Вчимося мови та розмови, або Українська разом з матусею.- Запоріжжя: Просвіта, 1999.- 336с.
16. Мозгова Т. Виправлення вад вимови фонем у дітей із загальним недорозвитком мовлення// Дефектологія.- 2004. № 1 – с.43-45
17. Ушакова О.С. Розвиток мовлення дошкільників. Москва 2001 – 256 ст.
18. Стребелева Е.А., Венгер А.Л., Екжанова Е.А. и др.; Под ред. Е.А.Стребелевой. Специальная дошкольная педагогика: Учебное пособие/ – М.: Издательский центр «Академия», 2002.
19. Тарасун В. Формування мовної особистості - новий напрям логопедичної роботи// Дефектологія.- 2007. № 4 – с. 3-11.
20. Шкльода В.М. Розвиваємо мовлення дошкільників.// БВДС «Мовленнєва веселка». – 2003. № 17-18.- с.1-12